

УДК 351.79

*А. О. Гаваза,
викладач кафедри організації управління в надзвичайних ситуаціях,
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ З ПРОТИМІННОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

*A. Havaza,
lecturer of the Department of Management in Emergencies, Institute of Public Administration in the sphere of civil protection*

TOPICAL ISSUES OF TRAINING THE POPULATION OF MITIGATION SAFETY AS A COMPONENT OF THE CIVIL SECURITY MANAGEMENT SYSTEM

На сьогодні внаслідок проблеми мінної небезпеки критично зросла загроза життю громадян та провадження господарської діяльності на території держави. Значна частина території Донецької та Луганської областей в районі проведення Антитерористичної операції, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, опинилася забрудненою значною кількістю вибухонебезпечних предметів. У результаті чого на Сході України значно почастишали випадки травмування та загибелі як мирного населення, так і військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань.

За оцінками Офісу ООН з координації гуманітарних питань, оприлюдненими в листопаді 2015 року, тільки уздовж лінії розмежування в зоні Антитерористичної операції (далі — АТО) "забруднена" мінами територія охоплює площу близько 300 кв. км.

Поки що в зоні АТО проводиться несистемне виявлення забрудненої мінно-вибуховими пристроями місцевості та її розмінування, переважно вздовж лінії розмежування і на окремих об'єктах забезпечення життєдіяльності населення.

Для того, щоб територія стала знову безпечною для проживання, а також ведення промислової і сільськогосподарської діяльності, необхідні заходи по "гуманітарного розмінування". Цей процес має таку концепцію:

- 1. Повне обстеження територій та інфраструктурних об'єктів на предмет наявності мін або боєприпасів. Складання карт небезпечних зон.**
- 2. Інформування місцевого населення про небезпечні зони, навчання їх правилам протимінної безпеки.**
- 3. Розмінування і утилізація вибухонебезпечних предметів.**
- 4. Пропаганда заборони на використання протипіхотних мін.**
- 5. Допомога постраждалим від мін особам, їх фізична і соціальна реабілітація.**

За результатами дослідження джерел наукової літератури встановлено, що питання навчання населення з протимінної безпеки наразі є недостатньо висвітленим у науковій літературі незважаючи на надзвичайно високу актуальність цієї проблеми.

Станом на сьогоднішній день напрацьовано певну нормативно-правову базу, створено проекти нормативних актів. Створено методичну базу навчання школярів. Запроваджуються світові стандарти протимінної безпеки.

Зважаючи на вищевикладене, питання створення цілісної моделі навчання населення з протимінної безпеки є напрямом наших подальших наукових розвідок.

Today, as a result of the mine danger problem, the threat to the life of citizens and the conduct of economic activity on the territory of the country has been critically increased. Much of the territory of Donetsk and Luhansk regions in the area of the Anti-Terrorist Operation, in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, has become contaminated with a significant amount of explosive objects. As a result, incidents of trauma and death of civilians and

servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations have become more frequent in the East of Ukraine.

According to the UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, released in November 2015, only an area of about 300 square kilometers, along the delimitation line in the Antiterrorist Zone (ATO), is "contaminated" with mines. 300 km.

So far, in the ATO zone, there is a non-systematic detection of the area contaminated by mine-explosive devices and its demining, mainly along the line of demarcation and on separate objects of vital activity of the population.

In order for the territory to become again safe for living, as well as for industrial and agricultural activities, "humanitarian demining" measures are necessary. This process has the following concept:

1. Complete inspection of territories and infrastructure objects for the presence of mines or ammunition. Mapping of hazardous areas.

2. Inform the local population about hazardous areas, studying their rules of mitigation safety.

3. Disposal and disposal of explosive objects.

4. Propaganda of the ban on the use of anti-personnel mines.

5. Assistance to persons affected by mines, their physical and social rehabilitation.

According to the results of the research of sources of scientific literature, it has been established that the issue of training the population of multinational safety is not sufficiently highlighted in the scientific literature despite the extremely high relevance of this problem.

As of today, a certain legal basis has been developed, draft regulations have been created. A methodological basis for student education was created. World standards for mitigation safety are being introduced.

Taking into account the above, the issue of creating a comprehensive model of education of the population against multinational safety is the direction of our further scientific research.

Ключові слова: управління, цивільна безпека, гуманітарне розмінування, вибухонебезпечний предмет, навчання населення.

Key words: management, civil security, humanitarian demining, explosive object, education of the population.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Міжнародні стандарти для програм у сфері гуманітарного розмінування були вперше запропоновані робочими групами на міжнародній технічній конференції, яка проводилася у Данії в липні 1996 року. Були встановлені критерії для всіх аспектів процесу розмінування, рекомендовані стандарти й узгоджене нове універсальне визначення поняття "розмінування". Наприкінці 1996 року принципи, запропоновані у Данії, були розвинуті робочою групою під керівництвом ООН і з'явилися "Міжнародні стандарти для проведення операцій з гуманітарного розмінування". Перше видання було опубліковане Службою Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) у березні 1997 року [1].

У Міжнародних стандартах протимінної діяльності (МСПМД) (IMAS) 12.10 "Інформування про мінну небезпеку та небезпеку ВЗВ" [2] наведено термін "інформування про мінну небезпеку та небезпеку від ВЗВ" (ІМН)".

Термін "інформування про мінну небезпеку та небезпеку від ВЗВ" (ІМН) стосується дій, які спрямовані на зменшення ризику загибелі або ушкодження від мін або ВЗВ (включно з суббоєприпасами, що не вибухнули) шляхом підвищення обізнаності та заохочення до безпечної поведінки. Ця діяльність включає також обмін інформацією з громадами в зонах підвищеного ризику,

комунікація ідей та сигналів щодо культури безпеки до цільових груп, та підтримку місцевих громад в управлінні ризиками і в участі в протимінній діяльності.

ІМН має забезпечити, щоб чоловіки, жінки та діти в уражених громадах були обізнані щодо ризиків від мін та ВЗВ, та були заохочені поводити себе таким чином, щоб зменшити ризик для людей, майна та довкілля. Метою інформування є зменшення ризику до такого рівня, щоб люди могли жити безпечно, та забезпечення сприятливого середовища з тим, щоб економічний та соціальний розвиток відбувалися б вільно, без обмежень, накладених забрудненням.

ІМН є невід'ємною частиною планування та провадження протимінної діяльності. Очевидно, що це не може бути поодиноким діяльністю, але, де тільки можливо, воно повинно відбуватися на підтримку або у поєднанні з іншими видами протимінної діяльності. Програми та проекти можуть виконуватися у надзвичайних ситуаціях або в умовах гуманітарних операцій, під час стадії пост-конфліктного переходу або для соціально-економічного розвитку. Однак наявні приклади, коли "поодиноким" ІМН є обгрунтованим та доречним.

З початком неоголошеної війни, яку ось уже п'ятий рік поспіль веде проти нас Росія, територія Донецької та Луганської областей усіяна вибухонебезпечними предметами.

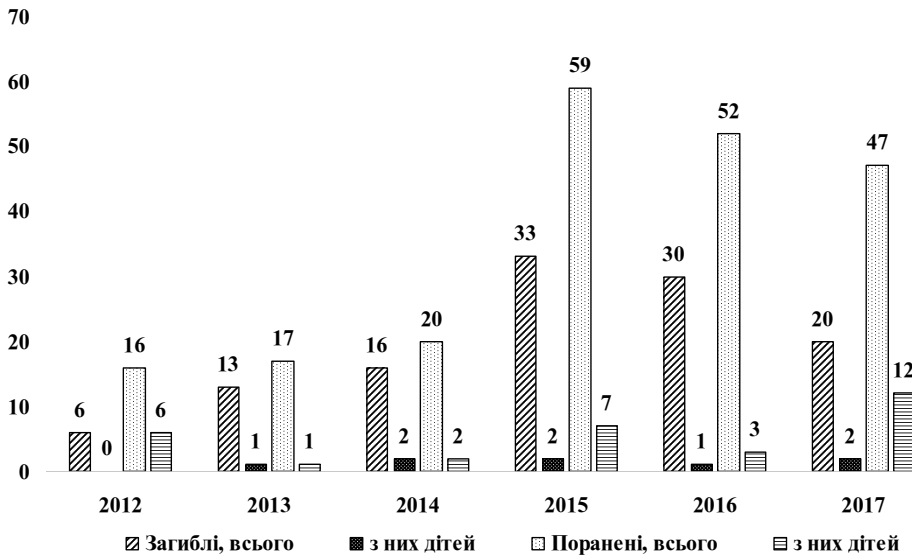

Рис. 1. Динаміка постраждалих внаслідок дії вибухонебезпечних предметів

За оцінкою фахівців, площа таких районів становить близько 7 тис. кв. км на підконтрольній Україні території та приблизно 9 тис. кв. км — на окупованих територіях.

Жертвами мінної війни стають не лише українські солдати й офіцери: за інформацією Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, з 14 квітня 2014 року по 15 серпня 2017-го загинули щонайменше 2558 цивільних осіб [3].

Серед основних причин жертв цивільного населення — міни, снаряди, що не вибухнули, міни-пастки та саморобні вибухові пристрої. Вони спричинили близько 30% смертей і поранень від їх загальної кількості.

Статистику Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) України щодо загиблих та постраждалих внаслідок дії вибухонебезпечних предметів серед цивільного населення за оперативною інформацією, яка надійшла до ДСНС [4] наведено на рисунку 1.

Експерти з протимінної безпеки, українські військовики кажуть, що кількість постраждалих продовжуватиме зростати. І не лише під час збройного конфлікту, а й після: міни, що причаїлися в землі, будуть повністю знешкодовані нескоро.

Звісно, що українська влада не є мовчазним спостерігачем того, як гинуть люди: на сьогодні на Донбасі працюють 50 саперних розрахунків загальною кількістю близько 300 осіб. Перевернено близько 26 тис. гектарів територій і знищено майже 350 тис. вибухонебезпечних предметів.

У критичному стані перебувають також об'єкти інфраструктури, оскільки доступ до пошкоджених обстрілами об'єктів часом неможливий через забруднення снарядами, які не вибухнули, і саморобними вибуховими пристроями.

За даними Міністерства оборони України (МО України) лише 2017 року та протягом першого кварталу 2018 року сапери ЗС України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Державної спеціальної служби транспорту відреагували на більш як тисячу заявок про небезпеку [5].

Найбільші зусилля були зосереджені на відновленні елементів інфраструктури (газопроводи, водогони, лінії електромереж, залізничні колії).

Водночас найважливішими завданнями, які наразі реалізовує МО України та які мають стратегічні наслідки для перспектив реалізації протимінної діяльності в Україні, є розробка законодавства й національних стандартів у сфері протимінної діяльності.

Відповідно до чинного законодавства, функції національного органу з питань протимінної діяльності та впровадження міжнародних стандартів покладено на МО України.

Роботу з розмінування території проводять спеціальні бригади, які складаються з саперів ЗСУ та піротехніків Держслужби з надзвичайних ситуацій (ДСНС). За даними оборонного відомства, всього на території Донецької та Луганської областей перебуває 246 підготовлених спеціалістів (близько 118 людей від ДСНС та 128 — від ЗСУ). Команда складається з 5 осіб, але кількість може змінюватися залежно від задач.

Так, у період з 2012 року по 2017 рік фахівцями піротехнічних підрозділів ДСНС України було виявлено, знешкоджено та знищено 551630 одиниць вибухонебезпечних предметів (ВНП) (див. рис. 2).

Кількість ВНП збільшилась у період 2014р. коли сході країни почалися бойові дії, але мали випадки підривів на складах зберігання ракетно-артилерійського озброєння МО України, а саме:

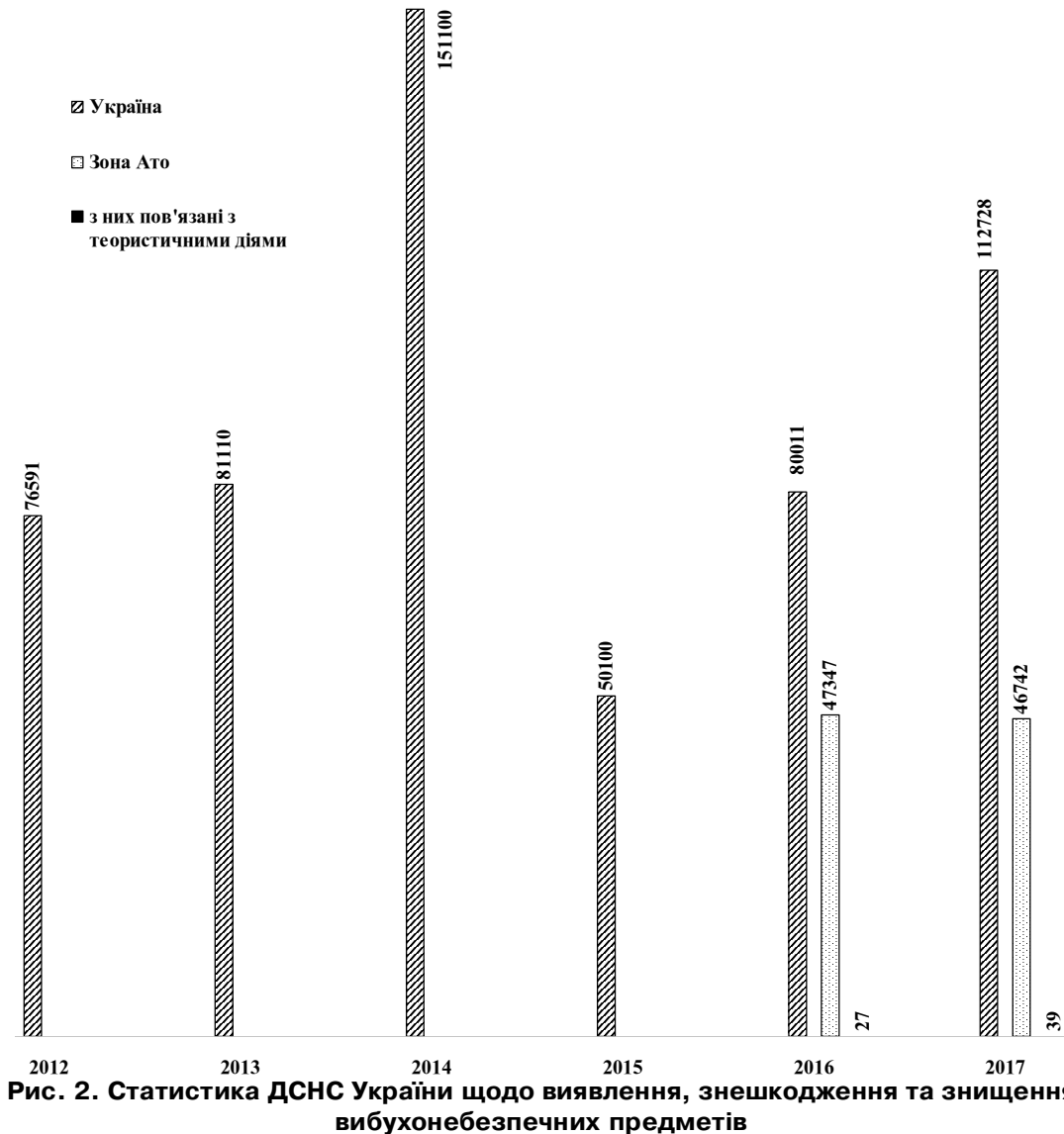
- 29 жовтня 2015 року в м. Сватове Луганської області;
- 23 березня 2017 року м. Балаклія Харківська область;
- 22 вересня 2017 року с. Новоянисоль, Нікольський район Донецької області;
- 26 вересня 2017 року м. Калинівка Вінницької області.

Починаючи з 2016 року, у виконанні заходів протимінної діяльності беруть участь міжнародні неурядові організації The HALO Trust, Данська група з розмінування (DDG), Швейцарський фонд протимінної діяльності (FSD).

Неурядова організація The HALO Trust підготувала 30 осіб зі складу Об'єднаних центрів військово-цивільного співробітництва для сучасних методів проведення занять з інформування щодо ризиків від вибухонебезпечних предметів залежно від категорії населення [6].

До заходів інформування громадськості про ризики, пов'язані з мінами та вибухонебезпечними предметами (ВНП), залучають усіх операторів протимінної діяльності — як національних, так і міжнародних.

Значних зусиль у напрямі навчання населення ризиків від ВНП докладають Міжнародний Комітет Чер-

воного Хреста, UNICEF та інші гуманітарні організації. 2017 року таким інформуванням було охоплено понад 100 тисяч жителів Донбасу [5].

Також із метою автоматизації процесів планування та звітування у сфері протимінної діяльності МО України спільно з ДСНС та ДССТ за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні здійснюється робота щодо створення в Україні чіткої та продуктивної організації управління інформацією протимінної діяльності за допомогою програмного забезпечення IMSMA.

Українські сапери часто виявляють міни, які виробляють винятково в Росії — Російська Федерація застосовує міни радянського виробництва, які вже не існують на території нашої держави. Зокрема на визволених територіях Донецької та Луганської областей наші сапери знаходять ПМН-2, які в Україні давно знищені.

Російські найманці діють підло і цинічно: українські сапери неодноразово знешкоджували осколкові міни спрямованої дії МОН-50, під якими були встановлені ще й міни-пастки МЛ-8, які виробляються виключно в Росії. Подібні "штучки" відібрали не одне людське життя.

Задля мінімізації втрат на території Донецької та Луганської областей створено 10 стабілізаційних

пунктів на базі центральних районних лікарень та 4 військових мобільних госпіталів. Загальна ліжкова місткість усіх вищезгаданих закладів становить понад 4 тис. [7].

Для того, щоб територія стала знову безпечною для проживання, а також ведення промислової і сільськогосподарської діяльності, необхідні заходи по "гуманітарного розмінування". Цей процес має таку концепцію:

1. Повне обстеження територій та інфраструктурних об'єктів на предмет наявності мін або боєприпасів. Складання карт небезпечних зон.
2. Інформування місцевого населення про небезпечні зони, навчання їх правилам протимінної безпеки.
3. Розмінування і утилізація вибухонебезпечних предметів.
4. Пропаганда заборони на використання протипіхотних мін.
5. Допомога постраждалим від мін особам, їх фізична і соціальна реабілітація.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У науковій літературі значну увагу було приділено підготовці фахівців-саперів [8; 9], технології проведення розмінування [10—12].

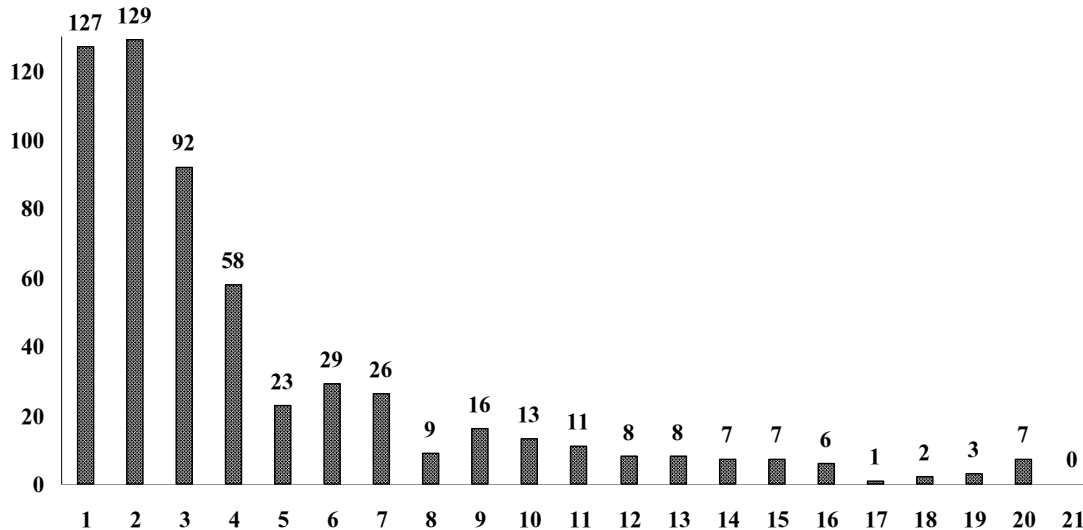

Рис. 3. Кількість жертв від мін та боєприпасів у Республіці Хорватія

Проблематику гуманітарного розмінування в своїх роботах висвітлювали Бевз А.М., Толкунов І.О. [13], Говдук А.В., Полотай О.І. [14].

Питання навчання населення з протимінної безпеки у науковій літературі наразі є недослідженим.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогодні внаслідок проблеми мінної небезпеки критично зростає загроза життю громадян та провадження господарської діяльності на території держави. Значна частина території Донецької та Луганської областей в районі проведення Антитерористичної операції, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, опинилася забрудненою значною кількістю вибухонебезпечних предметів. У результаті чого на Сході України значно почастишали випадки травмування та загибелі як мирного населення, так і військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань.

За оцінками Офісу ООН з координації гуманітарних питань, оприлюдненими в листопаді 2015 року, тільки уздовж лінії розмежування в зоні Антитерористичної операції (далі — АТО) "забруднена" мінами територія охоплює площу близько 300 кв. км.

Поки що в зоні АТО проводиться несистемне виявлення забрудненої мінно-вибуховими пристроями місцевості і її розмінування, переважно вздовж лінії розмежування і на окремих об'єктах забезпечення життєдіяльності населення.

За статистикою, спеціальним підрозділом ДСНС України станом на грудень 2015 року перевірено близько 95 кв. км території і знешкоджено понад 45 тис. боєприпасів.

За повідомленням МО України, з початку проведення антитерористичної операції і по 10 травня 2016 року військові сапери знешкодили майже 112 093 мінно-вибухових пристроїв. Але залишилося в десятки разів більше.

При цьому доцільно звернути увагу на міжнародний досвід вирішення вказаної проблеми, зокрема на Балканський досвід повоєнного очищення територій від мін.

Так, після тривалих війн Балканський регіон зіткнувся з новою проблемою — загибеллю мирного населення

від мін та боєприпасів. Тому в регіоні почали здійснювати гуманітарне розмінування, яке відрізняється від звичайної ліквідації мін. Ключова відмінність полягає в тому, що звичайне розмінування проводять саперні підрозділи на конкретній території чи об'єкті, де виявлені вибухові пристрої.

Гуманітарне ж розмінування передбачає комплексний підхід до всієї території, на якій тривали бойові дії, і включає огляд усієї території, визначення сумнівних районів, виявлення ділянок з мінами і залишками вибухових пристроїв, їх очищення. Після гуманітарного розмінування місцевість стає повністю придатною для цивільного використання [15].

Цей процес є тривалий. Для прикладу, територія окремих країн Західних Балкан до сих пір повністю не очищена від мін і залишків вибухових пристроїв, хоча війна там закінчилася майже 20 років тому.

Очищення території від мін — справа не дешева. Наприклад, в 2015 році у Хорватії, щоб ліквідувати загрозу мін і вибухонебезпечних пристроїв на площі 104 кв. км, було витрачено 28,7 млн євро. Всього ж на 10-річний період з 2009—2019 рр. Національного програмою цієї країни з розмінування території передбачено 550 млн євро (мова йде про 954,5 кв. км).

Фактично для очищення 1 тис. кв. км території потрібно близько 0,5 млрд євро. Зараз важко підрахувати, скільки Україні знадобиться коштів для очищення території від мін і вибухових речовин, оскільки конфлікт на Сході нашої країни ще триває, а саперні підрозділи вже проводять фрагментарне розмінування, проте загальна сума може досягти 10 млрд євро.

Причому, не можна зосереджуватись лише на гуманітарному розмінуванні, оскільки за міжнародними стандартами це є лише складовою протимінної діяльності, яка в сукупності спрямована на зменшення соціального, економічного та екологічного впливу мін та вибухонебезпечних пристроїв.

За міжнародними стандартами протимінну діяльність складають п'ять груп заходів, що взаємно доповнюють одна одну:

а) інформування про мінну небезпеку та небезпеку вибухових залишків війни (ВЗВ);

- б) проведення заходів з гуманітарного розмінування;
- в) допомога постраждалим, включаючи реабілітацію та реінтеграцію;
- г) знищення запасів протипіхотних мін;
- д) інформаційно-пропагандистська діяльність проти використання протипіхотних мін.

Міжнародні стандарти протимінної діяльності (МСПМД) публікуються Службою ООН з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) з жовтня 2001 року і не рідше, ніж раз на три роки для відображення змін, які мають місце у нормах і практиці протимінної діяльності, а також для введення цих змін до міжнародних правил і вимог.

На необхідності дотримання вказаних стандартів наголошено у Протоколі про вибухонебезпечні предмети — наслідки війни, ратифікованому Законом України від 22.12.2004 № 2281-IV (далі — Протокол). У зазначеному документі є декілька посилань на вищевказані МСПМД, які Високі Договірні Сторони мають дотримуватись під час знешкодження, видалення чи знищення вибухонебезпечних предметів; наданні допомоги у вирішенні проблем, заподіяними існуючими вибухонебезпечними предметами — наслідками війни; програмах оповіщення та просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами (див. відповідно п. 4 ст. 3, п. 2 ст. 7 п. "с" ст. 2 Технічного додатку до Протоколу про вибухонебезпечні предмети — наслідки війни).

Таким чином, необхідність дотримання вищевказаних міжнародних стандартів з питань протимінної діяльності закріплена у документі, який після його ратифікації вже є частиною українського національного законодавства.

Відповідно до вказаних міжнародних стандартів та усталеного досвіду інших країн головна відповідальність щодо протимінної діяльності покладається на Національний орган з питань протимінної діяльності (НОПМД). Саме НОПМД доручається регулювати, керувати та координувати національні програми з протимінної діяльності. Він має нести повну відповідальність за виконання всіх фаз та положень програми з протимінної діяльності в межах національних кордонів, включаючи розробку національних стандартів протимінної діяльності та інструкцій. Також НОПМД несе відповідальність за розробку та підтримку національних стандартів, правил та процедур щодо управління операціями у сфері протимінної діяльності.

В Україні здійснення функцій національного органу України з питань протимінної діяльності Указом Президента України від 02.09.2013 № 476/2013 покладено на Міністерство оборони України [16].

Однак на сьогодні відомча належність НОПМД до Міністерства оборони України суттєво обмежує його функції щодо здійснення в повному обсязі протимінної діяльності.

Зокрема окреме відомство не може забезпечити координацію і контроль дій всіх структур і державних органів, а також центральних та місцевих органів виконавчої влади які задіяні у протимінній діяльності, розробку загальнодержавної програми протимінної діяльності та гуманітарного розмінування на території України.

Крім того, слід врахувати, що Україна не зможе справитись з гуманітарним розмінуванням самотужки,

без залучення міжнародних організацій, донорів та неурядових організацій.

Однак МО України як НОПМД у силу його відомчої належності, обмежене у можливостях залучення коштів міжнародних організацій і донорів.

Зокрема у своєму підході до співпраці зі збройними силами та озброєними угрупованнями Організація Об'єднаних Націй керується документом Міжорганізаційного постійного комітету (МПК), що має назву "Довідковий документ із взаємин між цивільними та військовими суб'єктами", схвалений в червні 2004 року робочою групою МПК, а також документом МПК "Керівництво по використанню військових і засобів цивільної оборони для підтримки гуманітарної діяльності організації Об'єднаних Націй в складних надзвичайних ситуаціях, опублікованих в березні 2003 року. У пункті 39 першого з цих документів говориться, що "будь-яка гуманітарна операція, в якій використовуються військові ресурси, повинна зберігати свої цивільні природу і характер", а в пункті 38 — що "в принципі військові ресурси та кошти цивільної оборони воюючих сторін або підрозділів, що опинилися втягнутими в активні бойові дії, не повинні використовуватися як засіб підтримки гуманітарної діяльності".

Відповідно до вищезгаданих керівних документів в мирний час Організація Об'єднаних Націй не укладає ні прямо, ні опосередковано домовленості про співпрацю або підтримуючи зв'язок із національними військовими відомствами, якщо такі домовленості можуть завдати шкоди її нейтралітету і неупередженості. Таким чином, ООН через відповідні фонди і програми вкрай обережно та обмежено надає допомогу військовим структурам, щоб прямо або опосередковано не бути втягнутим у бойові дії.

На необхідності прийняття з боку України окремого закону про заходи з розмінування чекають і в ЄС, оскільки саме закон дозволить встановити єдині міжнародні визнані стандарти, методику розмінування і запустити процес сертифікації та акредитації неурядових, експертних та міжнародних організацій, які можуть бути визнані операторами з розмінування та зможуть включатись у процес розмінування території України.

Також для здійснення протимінної діяльності в сучасних умовах, як вже вказувалось вище, Україні знадобиться і фінансова допомога міжнародних інституцій і донорів, яка, як свідчить міжнародний досвід, буде виділятися не НОПМД, який фактично є військовим відомством, а НОПМД, який є міжвідомчим органом державної влади підзвітним Кабінету Міністрів України, статус якого буде чітко визначений спеціальним законом.

Тому для дотримання міжнародних стандартів здійснення протимінної діяльності і, зокрема, гуманітарного розмінування, необхідно створення окремого Національного органу з питань протимінної діяльності (НОПМД), на який має покладатись функції щодо координації зусиль різних відомств та неурядових організацій і органів місцевого самоврядування, запровадження єдиних стандартів, методики розмінування, визначення порядку акредитації та сертифікації міжнародних організацій і операторів з розмінування, а також оперативного реагування на виклики щодо мінних загроз на території України.

Зокрема НОПМД повинен мати статус державного міжвідомчого органу із спеціальним статусом, який має взяти на себе функції координації робіт з розмінування на національному рівні, забезпечити співробітництво на міжнародному рівні і працювати за проектно-програмним принципом. Такий підхід дозволить об'єднати національні структури з розмінування (в складі ДСНС, МО, ДПС, МВС), залучити зовнішню допомогу від міжнародних фондів і задіяти приватних та іноземних фахівців, а також налагодити систематичну інформаційно-роз'яснювальну роботу з місцевим населенням.

Безпосередньо роботи з розмінування повинні проводити спеціалізовані підрозділи або компанії, що мають реєстрацію за міжнародними стандартами, що є вимогою міжнародних донорів.

Без створення такої структури Україні буде важко залучити ресурси для очищення від мін і вибухових пристроїв. Можливо тому задеклароване рішення щодо цільового фонду НАТО з розмінування на території України досі не схвалено [17].

Досвід протимінної діяльності в інших країнах доводить доцільність такого кроку.

Так, у Хорватії був створений Хорватський Центр Розмінування (CROMAC) відповідно до Закону про гуманітарне розмінування і є складовою системи, пов'язаної з розмінуванням в Республіці Хорватія. Цей Центр одночасно з організацією і здійсненням розмінування займається дослідженнями, методів розробки і навчання, технологій та методів ПМД, випробує обладнання та механізми для розмінування, здійснює тестування і оперативну оцінку сучасних технологій, запроваджує навчання протимінної діяльності та надання технічної допомоги країнам в регіоні і за його межами [17].

У Боснії і Герцеговині законом щодо розмінування була запроваджена реструктуризація Національного Центру розмінування (ВНМАС) і передбачено фінансування його діяльності. ВНМАС координує діяльність по гуманітарному розмінуванню в країні як військовослужбовцями Збройних сил, силами цивільного захисту, так і комерційними і неурядовими організаціями (НУО), які здійснюють великий відсоток завдань по розмінуванню.

В Азербайджані Указом Президента від 18.07.1998 було створено Національне агентство з розмінування території Азербайджану (АНАМА). Це Агентство працює відповідно до Національного стратегічного плану Азербайджану та принципів АНАМА. Доречно звернути увагу на досвід фінансування ПМД Азербайджану і конкретно АНАМА. За твердженням директора АНАМА у перші роки вклади донорів становили 90% загального бюджету агентства. Основними донорами здійснення розмінування в цій країні є США, ПРООН, Європейська комісія тощо.

Як показує міжнародний досвід, створення НОПМД у різних країнах відбувалось по різному, в залежності від форми правління і національного укладу, однак можна виділити декілька загальних критеріїв щодо статусу і функцій цього органу.

Крім того, при НОПМД як рекомендовано міжнародними стандартами, доцільним є створення Оперативного Центру протимінних операцій, який має відповідати за такі види діяльності:

а) координацію або планування всіх заходів протимінної діяльності у своїй зоні відповідальності;

б) надання технічних консультацій НОПМД;

в) ведення обліку та баз даних протимінної діяльності;

г) акредитацію організацій, що можуть бути відповідно до вимог спеціального закону залучені до здійснення заходів з питань протимінної діяльності та гуманітарного розмінування;

д) розслідування нещасних випадків та інцидентів, пов'язаних з протимінною діяльністю.

Створення в складі системи органів державної виконавчої влади вказаних структур (Національного органу України з протимінної діяльності та його Оперативного Центру) дозволить забезпечити як запровадження єдиної системи стандартизації щодо проведення протимінної діяльності, так координацію і контроль за здійсненням протимінної діяльності, її фінансуванням, а також притягненням до відповідальності у разі виявлення порушень.

З огляду на вимоги ч. 2 ст. 19 Конституції України, якою встановлено, що органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, всі вищезазначені питання у сфері протимінної діяльності та гуманітарного розмінування можливо та доцільно врегулювати саме в окремому законодавчому акті у формі закону.

МОН України листом № 1/9-419 від 19.08.2014 з метою підвищення протимінної безпеки населення та дітей рекомендує у загальноосвітніх навчальних закладах спланувати цикл уроків та виховних заходів присвячених поведженню учнів з вибухонебезпечними предметами, на які учні можуть наразитися. Зазначені заходи можуть бути проведені для всіх категорій учнів на уроках з предметів "Основи здоров'я", "Захист Вітчизни" та виховних годинах у загальноосвітніх навчальних закладах. Для проведення уроків рекомендуємо використовувати відеоматеріали з питань протимінної безпеки для загального населення та дітей [18], що розроблені ДСНС, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення.

Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб (МТОО) України був розроблений "Стандарт навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни під час реалізації проектів та програм у громадах", який представили послам різних країн та представникам міжнародних організацій [19].

Міністр В. Черниш під час презентації Стандарту зазначив, що забруднені мінами та вибухонебезпечними залишками війни території на сході країни є серйозною загрозою передусім для життя і здоров'я цивільного населення, зокрема, дітей.

Цей крок спрямований на розвиток зусиль Уряду України щодо протимінної діяльності в нашій країні, оскільки в останні роки саме міни та вибухонебезпечні предмети стали однією з головних причин загибелі українських військових та цивільних громадян.

Запропонований МТОО документ передбачає уніфікацію підходів до навчання громадян безпечній поведінці з вибухонебезпечними предметами та ризикам небезпек, а також реалізацію відповідних освітніх ініціа-

тив як на національному, так і на місцевому рівні включено з конкретними громадами.

Стандарт, розроблений МТОТ, передбачає організації роботи в громадах для налагодження координації та реалізації заходів з навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних предметів в Луганській та Донецькій областях. У документі містяться рекомендації по роботі з цільовими групами, прописана необхідність створення координаційної групи та її повноваження, також йдеться про створення повідомлень щодо безпечної поведінки, можливості навчання дітей у школах та поза навчальними закладами, про обмін інформацією між учасниками протимінної діяльності тощо.

Слід зазначити, що протимінна діяльність є одним з пріоритетних напрямків роботи МТОТ, а також є складовою одного з трьох елементів Державної цільової програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах, ухваленої Урядом на початку 2018 року.

Під час презентації Стандарту Послам Великобританії, Швейцарії, Норвегії, Бельгії, Фінляндії а також представникам інших посольств та міжнародних організацій ОСНА та ОБСЄ Міністерство продемонструвало перші результати імплементації Стандарту та приклад гарної координації між центральними та місцевими органами влади у сфері протимінної діяльності. За сприяння Уряду Швейцарії та за консультативної допомоги Geneva International Centre for Humanitarian Demining (GICHD), ДСНС МТОТ були виготовлені навчальні макети мін та вибухонебезпечних предметів для проведення інформаційної роботи серед цивільного населення.

Макети отримали схвалення Інституту модернізації змісту освіти та рекомендовані для використання під час навчального процесу у школах. Макети будуть передані в навчальні заклади, розташовані в зоні АТО, заплановано підготовку вчителів для проведення тематичних уроків з мінної безпеки, із залученням представників ЦОВВ та міжнародних організацій.

19 квітня 2018 р. у Києві відбувся круглий стіл на тему "Актуальні питання забезпечення мінної безпеки та гуманітарного розмінування на території України". Цей захід став можливим за підтримки Держкомтелерадіо, Національної спілки журналістів України, Центру інформації та документації НАТО та за участі керівників Асоціації виробників озброєння та військової техніки України, МГО "Міжнародна антитерористична єдність" та компанії "Трансімпекс", представників міністерств та відомств.

Захід було організовано відповідно до виконання положень Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017—2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 21.02.2017 № 43 та присвячено Міжнародному дню просвіти з питань мінної безпеки та допомоги в діяльності, пов'язаної з розмінуванням.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження джерел наукової літератури встановлено, що питання навчання населення з протимінної безпеки наразі є недостатньо висвітленим у науковій літературі незважаючи на надзвичайно високу актуальність даної проблеми.

Станом на сьогоднішній день напрацьовано певну нормативно-правову базу, створено проекти норматив-

них актів. Створено методичну базу навчання школярів. Запроваджуються світові стандарти протимінної безпеки.

Зважаючи на вищевикладене, питання створення цілісної моделі навчання населення з протимінної безпеки є напрямом наших подальших наукових розвідок.

Література:

1. Служба Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.mineactionstandards.org/>

2. Міжнародні стандарти протимінної діяльності (МСПМД) (IMAS) 12.10 "Інформування про мінну небезпеку та небезпеку ВЗВ" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/imas-international-standards/Ukrainian/IMAS_12.10_ukr.pdf]https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/imas-international-standards/Ukrainian/IMAS_12.10_ukr.pdf

3. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні в період 16 травня — 15 серпня 2017 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_UKR.pdf

4. Державна служба України з надзвичайних ситуацій, офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/>

5. Демократична Україна, офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dua.com.ua>

6. Міністерство оборони України, офіційний сайт. — www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist/

7. Мінна війна проти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dua.com.ua/all/bezpeka/item/3870-minna-vijna-proti-ukrajini.html>

8. Козяр М., Литвин А. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2017. — № 1. — С. 85—99.

9. Активізація навчально-пізнавальної діяльності у процесі підготовки фахівців гуманітарного розмінування під час навчання / М.М. Козяр, Д.А. Окіпняк // Вісник ЛДУБЖД. — 2013. — № 8. — С. 251—257.

10. Основи організації піротехнічних робіт: навчальний посібник / В.В. Барбашин, О.О. Назаров, В.В. Рютін, І.О. Толкунов; за ред. В.П. Садкового. — Х.: НУЦЗУ, 2011. — 333 с.

11. Утилізація та знищення вибухонебезпечних предметів: навчальний посібник. — Т. І. Порядок та правила утилізації вибухонебезпечних предметів / В.В. Барбашин, О.М. Смирнов, І.О. Толкунов. — Х.: НУЦЗУ, ФОП Панов А.М., 2015. — 570 с.

12. Утилізація та знищення вибухонебезпечних предметів: навчальний посібник. Том II. Заходи безпеки при поводженні з ракетами та боєприпасами під час проведення робіт з утилізації / В.В. Барбашин, О.М. Смирнов, І.О. Толкунов. — Х.: НУЦЗУ, ФОП Панов А.М., 2018. — 484 с.

13. Бевз А.М., Толкунов І.О. Державне управління процесами гуманітарного розмінування в Україні //

Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. "Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика (28—29 квіт. 2016 р., м. Харків). — 2018. — С. 154—158.

14. Говдун А.В., Полотай О.І. Проекти гуманітарного розмінування та їх собливості // Збір. наук. праць ЛДУБЖД "Проблеми та персеکتиви розвмтку системи безпеки життєдіяльності". — Л.: ЛДУБЖД, 2017. — С. 95.

15. План протимінної діяльності в Республіці Хорватія на 2018 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.hcr.hr/pdf/Plan_razminiranja_2018.pdf

16. Указ Президента України від 02.09.2013 № 476/2013 "Про національний орган України з питань протимінної діяльності" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/4762013-15582>

17. Проект Закону України "Про здійснення протимінної діяльності" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH40500A.html

18. Відеоматеріали з питань протимінної безпеки для загального населення та дітей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.dropbox.com/s/6tqoszr2xmiz5lj/Mines.mp4>; — <https://www.dropbox.com/s/wra85b4hfpdmagn/mns%20720x576%20low%2003.08.14.avi>; <https://www.dropbox.com/s/z8fz2ktrd2f0nm7/mns%20720x405%2003.08.14.mp4>

19. У МТОТ презентували Стандарт навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/v-mtot-prezentuvali-standart-navchannya-rizikam-nebezpek-vid-min-ta-vibuhonebezpechnih-zalishkiv-vijni>

References:

1. International Mine Action Standards (2018), available at: <https://www.mineactionstandards.org/> (Accessed 10 July 2018).

2. IMAS (2013), "International Standards for Mine Action (IMAS) 12.10 "Information on Mining Danger and Hazard of VZV"", available at: https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/imas-international-standards/Ukrainian/IMAS_12.10_ukr.pdf (Accessed 10 July 2018).

3. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2017), "Report on the situation of human rights in Ukraine from May 16 to August 15, 2017", available at: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_UKR.pdf (Accessed 10 July 2018).

4. State Emergency Service of Ukraine (2018), available at: <http://www.dsns.gov.ua/> (Accessed 10 July 2018).

5. Demokratychna Ukraina (2018), available at: <http://dua.com.ua> (Accessed 10 July 2018).

6. Ministry of Defence of Ukraine (2018), "Anti-mine activities", available at: www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist/ (Accessed 10 July 2018).

7. Demokratychna Ukraina (2018), "Mine war against Ukraine", available at: <http://dua.com.ua/all/bezpeka/>

item/3870-minna-vijna-proti-ukrajini.html (Accessed 10 July 2018).

8. Koziar, M. and Lytvyn, A. (2017), "Theoretical principles of formation of readiness of specialists of civil defense to work in extreme situations", *Pedahohika i psykholohiia profesijnoi osvity*, vol. 1, pp. 85—99.

9. Koziar, M.M. and Okipniak, D.A. (2013), "Activation of educational and cognitive activity in the process of preparation of specialists in humanitarian mine clearance during training", *Visnyk LDUBZhd*, vol. 8, pp. 251—257.

10. Barbashyn, V.V. Nazarov, O.O. Riutin, V.V. and Tolkunov, I.O. (2011), *Osnovy orhanizatsii pirotekhnichnykh robit* [Fundamentals of organization of pyrotechnic works], NUTsZU, Kharkiv, Ukraine.

11. Barbashyn, V.V. Smyrnov, O.M. and Tolkunov, I.O. (2015), *Utylizatsiia ta znyschennia vybukhonebezpechnykh predmetiv* [Disposal and destruction of explosive objects], vol. I, *Poriadok ta pravyla utylizatsii vybukhonebezpechnykh predmetiv* [Procedure and rules for disposing of explosive objects], NUTsZU, Kharkiv, Ukraine.

12. Barbashyn, V.V. Smyrnov, O.M. and Tolkunov, I.O. (2015), *Utylizatsiia ta znyschennia vybukhonebezpechnykh predmetiv* [Disposal and destruction of explosive objects], vol. II, *Zakhody bezpeky pry povodzhenni z raketamy ta boiepryasamy pid chas provedennia robit z utylizatsii* [Safety precautions when handling rockets and ammunition during recycling], NUTsZU, Kharkiv, Ukraine.

13. Bevez, A.M. and Tolkunov I.O. (2016), "Public administration of humanitarian demining processes in Ukraine", *Mat. Vseukr. nauk.-prakt. konf. "Derzhavne upravlinnia u sferi tsyvil'noho zakhystu: nauka, osvita, praktyka"* [Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Public Administration in the Field of Civil Protection: Science, Education, Practice"], Kharkiv, Ukraine, 28—29 april, pp. 154—158.

14. Hovdun, A.V. and Polotaj, O.I. (2017), "Humanitarian demining projects and their capabilities", *Zbir. nauk. prats' LDUBZhd "Problemy ta persektyvy rozvymtku systemy bezpeky zhyttiedial'nosti"*, pp. 95.

15. Croatian mine action centre (2018), "Mine action plan in the Republic of Croatia for 2018", available at: http://www.hcr.hr/pdf/Plan_razminiranja_2018.pdf (Accessed 10 July 2018).

16. President of Ukraine (2013), Decree "About the national body of Ukraine on mine action", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/4762013-15582> (Accessed 10 July 2018).

17. Kisel'ov, A. (2016), "On the implementation of mitigation activities", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH40500A.html (Accessed 10 July 2018).

18. dropbox (2018), "Video materials on mitigation safety for the general population and children", available at: <https://www.dropbox.com/s/6tqoszr2xmiz5lj/Mines.mp4> (Accessed 10 July 2018).

19. Ministry of Temporarily Occupied Territories and IDPs Ukraine (2018), "MTOT presented a standard for risk assessment of mines and explosive remnants of war", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/v-mtot-prezentuvali-standart-navchannya-rizikam-nebezpek-vid-min-ta-vibuhonebezpechnih-zalishkiv-vijni> (Accessed 10 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 13.07.2018 р.